

K POJETÍ KOMUNIKACE A POSTOJE

Naše jednání by nemělo bez povšimnutí projít mimo dvě pozoruhodné teze v referátu J. Chloupka. Je to na prvním místě terminologické rozlišení promluv zobrazovacích, jejichž význam vyplývá z jejich lexikálně-gramatického skladu (např. *Františku, jede tramvaj* = sdělení o příjezdu tramvaje), a promluv operativních (např. *Františku, jede tramvaj* ve významu *Připrav se* nebo *Pojď sem*). Takové rozlišení je nevyhnutelné pro analýzu mluvených promluv, jejichž význam je dán obsáhlejší polem vztahů než jen vztahy formálních elementů přítomných v realizovaných promluvách. Zároveň potřeba takového rozlišování ukazuje na hlubší problematiku spojenou s pojetím komunikace.

Jazyk bývá tradičně chápán jako prostředek dorozumívání, komunikace. Komunikace je lingvisty chápána zúženě především jako sdílení významů. Psychologové do samostatné komunikace zahrnují i interakci. Sepětí komunikace a interakce je dáno samou podstatou existence subjektu v určitém společenství, neboť i věcné sdělování významu je spojeno s momenty vzájemného ovlivňování komunikujících osob. Psycholog J. Janoušek podnětně upozornil, že zahrnutí interakce do komunikace překračuje její rámec jako pouhého předávání informací, ale zároveň neredukuje komunikaci na vzájemné ovlivňování. Podle něho „těžiště se přesouvá do pojetí komunikace jako vzájemného porozumění a pochopení, v němž předávání informací a ovlivňování partnera a sebe sama vystupují jako podřízené momenty. Pokud uvažujeme, čím je zprostředkováno sdílení významů, jsme v rámci komunikace. Pokud uvažujeme, co znakově vyjádřený význam sám zprostředkovává, jsme v rámci interakce“.¹

Chloupkovo rozlišování dvojího druhu promluv budované zřejmě na rozdíl referenční a operativní úlohy znaku ukazuje, do jaké míry se v současné době sblíží úsilí lingvistiky a psychologie v objasňování podstaty komunikace. Symptomatickým jevem je, že lingvistiku na tuto cestu přivádí vědecký popis mluveného jazyka, který bude-li zahrnut do obecné teorie jazyka, rozhodně přivede k revizi řady jejích základních východisek.

Další Chloupkovou tezí, ke které je vhodné se vrátit, je požadavek zkoumat modalitu ve vztahu k základním složkám komunikativního aktu. Tento požadavek je ve shodě i s mým stanoviskem, které jsem přednesl ve svém příspěvku. Aby se však toto pojetí stalo vpravdě pracovním, je třeba přejít od obecných vymezení k jejich konkretizaci. Sám pojem „vztah“ má zřejmě řadu aspektů. Jestliže se jeden z nich zdůrazňuje jako postoj, a ten byl nejvíce připomínán v souvislosti s vymezováním modality, je třeba si uvědomit, že i v tomto

¹ J. Janoušek, *Sociální komunikace*, 1968, 41n.

případě jde o pojem komplexní. Sociální psychologie, která vidí podstatný vztah postoje v pohotovosti dispozice k reagování určitým typem odpovědi, upozornila, že jde o složitou strukturu zahrnující několik komponent. M. Nakonečný uvádí názor D. Krecha, R. S. Crutchfielda a E. L. Ballacheye, kteří rozlišují kognitivní, afektivní a akční komponentu postoje. Podle nich „kognitivní komponenta zakládá soud o určitém objektu nebo názor, afektivní komponenta vyjadřuje citovou reflexi daného objektu postoje a akční komponenta zahrnuje všechny behaviorální pohotovosti asociované s postojem“.² Akční komponenta však zřejmě bezprostředně souvisí s interakční složkou komunikace. Imanentním znakem postoje je soudržnost těchto komponent.

Lingvistika rovněž cítí naléhavou potřebu vnitřní diferenciacie pojmu modalita. Tak M. Grepl, který se přidržuje názoru, že modalita je jevem komplexním, rozlišuje modalitu: 1) postojovou neboli obecnou, 2) voluntativní a 3) jistotní. Na potřebu vnitřní diferenciacie modalita v souvislosti s aktuálním členěním výpovědi upozornil i příspěvek P. Adamce.

Je zřejmé, že i v tomto případě jde při analýze postojů v sociální psychologii i při vymezení pojmu modalita v lingvistice o společný metodologický rys — zjištění jejich strukturovanosti — a jestliže se pojetí modalita zakládá na pojmu postoje, bylo by oboustranně užitečné uvést tyto snahy do souladu.

---

² M. Nakonečný, *Sociální psychologie*, 1970, 265.